

Ks. WOJCIECH SURMIAK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

„Gott in Frage – Dio in questione. Religiöse Sprache und säkulare Sprachen – Il linguaggio religioso e i linguaggi del mondo”.
Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej

(Brixen – Bressanone, 29 sierpnia – 1 września 2013)

Die Europäische Gesellschaft für Katholische Theologie (ET) / The European Society for Catholic Theology (ESCT) / L'Association Européenne de Théologie Catholique (AETC) / L'Associazione Europea per la Teologia Cattolica (AETC) / Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej (ESTK) jest towarzystwem naukowym, którego członkami są katolicy teolodzy z całej Europy. Stowarzyszenie stanowi bodaj jedyne na forum europejskim naukowe towarzystwo teologiczne, które, obejmując różnorodne dyscypliny teologiczne, podkreśla przy tym jedność teologii jako nauki. Głównym celem Stowarzyszenia – oprócz jego działalności czysto naukowej – jest promocja teologii jako dyscypliny akademickiej. Wyniki swoich naukowych poszukiwań członkowie Stowarzyszenia publikują na łamach wydawanego w Leuven w Belgii czasopisma „ET-Studies. Journal of the European Society for Catholic Theology”.

Teologia i teolodzy – podejmując swą profetyczną, a niejednokrotnie i krytyczną funkcję – pełnią wobec Kościoła i społeczeństwa funkcję służebną. Poprzez przystąpienie do projektu zwanego Graz Process Stowarzyszenie realizuje swoją misję w wymiarze ekumenicznym, a poprzez członkostwo w projekcie INSeCT jest także otwarte na współpracę ze stowarzyszeniami teologicznymi z innych kontynentów. Członkowie ESTK dzięki wspólnej pracy naukowo-badawczej realizują swoje cele poprzez regularne – zarówno regionalne, jak i ogólnoeuropejskie spotkania naukowe. Te ostatnie są organizowane co dwa lata w innym zakątku Europy (por.: 2009 – Limerick; 2011 – Wiedeń).

W roku 2013 kongres ESTK odbył się w dniach od 29 sierpnia do 1 września w Brixen – Bressanone (Trentino-Südtirol – Trentino-Alto Adige) we Włoszech. Głównym organizatorem Kongresu był prof. Martin Lintner, wiceprzewodniczący ESTK, który reprezentował gościnne mury miejscowej Philosophisch-Teologische Hochschule Brixen / Studio Teologico Accademico Bressanone / Stude Academich de Filosofia y Teologia Porsenu. Tematem naukowego spotkania był język religijny w kontekście języka świeckiego. Hasło przewodnie stanowiły słowa: *Gott in Frage. Religiöse Sprache und säkulare Sprachen / God in Question. Religious language and secular languages / Dieu en Question. Langage religieux et langages profanes / Dio in Question. Il linguaggio religioso e i linguaggi del mondo / Bóg w Pytaniu. Język religijny i język świecki*. Warto dodać na wstępie, że całość konferencji poprzedziło jednodniowe, adresowane do młodych teologów (*Junior-Konferenz*) spotkanie, będące, podobnie jak w 2011 roku w Bratysławie, okazją do wymiany myśli i przedstawienia realizowanych projektów badawczych w ramach *postgraduate studies*.

Kongresowe dni zostały wypełnione sesją inauguracyjną, pięcioma sesjami plenarnymi, piętnastoma sesjami panelowymi oraz pięcioma sesjami tematycznymi. Każdą z sesji wzbogacono następującą bezpośrednio po niej dyskusją. W ramach czwartkowej popołudniowej sesji wprowadzającej – po otwarciu obrad przez przewodniczącą Stowarzyszenia prof. dr Sigrid Müller z Uniwersytetu Wiedeńskiego (Austria) oraz po przemówieniach powitalnych (Dr I. Musera, biskupa Bozen-Brixen i A. Pürgstallera, burmistrza Brixen) – została wręczona nagroda za najlepszą europejską książkę teologiczną wydaną w latach 2011-2012. W tym roku kapituła nagrody postanowiła uhonorować dwie pozycje. Laureatami nagrody zostali Leonardo Paris za książkę *Sulla libertà – prospettive di teologia trinitaria tra neuroscienze e filosofia* (Città Nuova, Roma 2012, ss. 401) oraz Michel Younès za książkę *Pour une théologie chrétienne des religions* (Desclée de Brouwer, Paris 2012, ss. 253).

Wykład inauguracyjny Kongresu – *La fede e il dialogo con i non credenti* (*Wiara a dialog z niewierzącymi*) – wygłosił arcybiskup prof. Bruno Forte. Arcybiskup Chieti-Vasto, który na Kongres przyjechał wraz z przełożonymi i klerykami seminarium, rozpoczynając swoje wystąpienie od analizy ewangelicznego pytania: „Czy «kiedy Syn Człowieczy wróci, to znajdzie wiarę na ziemi?»” (Łk 18,8), stwierdził, że pytanie pozostaje stale aktualne. Ludzie wierzący (prowadzący refleksję nad swą wiarą) i niewierzący (prowadzący refleksję nad swą niewiarą) są w pewien sposób do siebie podobni, gdyż i jednych, i drugich łączy pewien wysiłek wpisujący się w ich *condition humaine*. Wierzący bowiem każdego dnia musi podejmować wysiłek, by wierzyć, z kolei niewierzący musi każdego dnia podejmować wysiłek, by nie wierzyć. To, co stanowi znak nadziei dla wierzących i niewierzących, to adwent, w którym Bóg „ma czas”, by „czekać na człowieka”. Odpowiadając w swym wystąpieniu na pytanie, czym w zasadzie jest wiara, arcybiskup Forte przypomniał, że *credere* oznacza między innymi *cor – dare*. Dlatego właściwy dialog pomiędzy wierzącymi i niewierzącymi oznacza wspólną *diakonię* wobec Prawdy. Do tej służby są wezwane poprzez przejrzyste świadectwo obydwie strony dialogu. Dopiero wtedy można doświadczyć uzdrawiającej mocy Prawdy.

W drugim dniu obrad na część poranną złożyły się dwie sesje plenarne. W pierwszej z nich, zatytułowanej *Biblical speech about God* (*Biblijna mowa o Bogu*), przedstawił dwa referaty. Pierwszym prelegentem był prof. A. Stiglmair (Brixen), który w swoim wykładzie *Impulse alttestamentlicher Gottesrede für die religiöse Sprache heute* (*Starotestamentalne sposoby mówienia o Bogu i ich impulsy dla religijnej mowy dzisiaj*) wskazał na zawarty u Izajasza (Iz 40-55) wpływ pojmowania Boga Jahwe na sytuację społeczno-kulturalną Izraela i jego międzykulturowy dialog. Drugi wykład, zaprezentowany przez prof. R.M. Péreza Márqueza OSM (Rzym), poświęcony został nowości słownictwa ewangelicznego (*La novità del linguaggio evangelico: Gesù, il volto umano di Dio*). Profesor rzymskiego Marianum podkreślił w swoim wystąpieniu, że głoszona przez Chrystusa potrzeba nawrócenia (Mk 1,15) odnosi się także do zmiany postrzegania Boga, gdyż od momentu, gdy „Słowo ciałem się stało”, to „Chrystus stał się egzegezą Boga”. Podstawowym problemem, jaki pojawił się w sposobie mówienia o Bogu, jest zastąpienie języka Ewangelii językiem religijnym. Pierwszy z nich ma na celu dobro człowieka, drugi zaś skupia się na obronie doktryny Kościoła.

Druga sesja plenarna pierwszego dnia kongresu przebiegała pod hasłem: *God talk as pleading on behalf of humanity* (*Mowa Boga jako błaganie w imieniu ludzkości*) i skupiła się wokół dwóch referatów o podłożu społeczno-kulturalnym. Pierwszym prelegentem był P. Valadier SJ (Paryż), który przedstawił referat: *Situations nouvelles de l'évangélisation. Présence du religieux dans nos sociétés* (*Nowe sytuacje ewangelizacji. Obecność wymiaru religijnego w naszych społeczeństwach*). Profesor Instytutu Katolickiego podkreślił,

że głoszenie przesłania ewangelicznego nie zawiera w sobie czegoś przeciwnego wolności człowieka, ale objawia prawdziwą głębię jego teandrycznej (to znaczy bosko-ludzkiej) egzystencji, wobec której Europa traci szczególną wrażliwość i jest wobec niej mocno sceptyczna. W dziele nowej ewangelizacji ważne jest, aby Kościoły chrześcijańskie odeszły jednoznacznie od „kultury śmierci” i złożyły na nowo nadzieję w *Dobrej Nowinie*, która domaga się zaufania Chrystusowi i odkrycia udzielonych przez Niego Kościołowi charyzmatów. Z kolei drugi referat tej sesji, zaprezentowany przez L. Ragaglię (Bozen), poświęcony był aspektem religijnym w sztuce współczesnej (*Aspetti del religioso in alcuni esempi di arte contemporanea: un linguaggio per la ricerca del «terribilmente umano»?*). Prelegentka, która jest dyrektorem Muzeum Sztuki Nowożytniej i Współczesnej w Bozen/Bolzano, przedstawiła na przykładzie sztuki R. Castelluccio, T. Margolles, P. Althamera, Ch. Schligensiefa i M. Kippenbergera współczesną wizję języka sztuki religijnej czy parareligijnej. Szczególnie ostatni z twórców – autor „dzieła” *Fred the Frog* (przedstawienie ukrzyżowanej żaby z kuflem piwa w ręce i z jajkiem w drugiej) – wywołał ożywioną dyskusję na sali. Z pewnością nie tylko dla słuchaczy z Polski ciekawym wątkiem wykładu było przybliżenie sztuki polskiego artysty Pawła Althamera.

Trzeci sobotni dzień obrad wypełniły dwie kolejne sesje plenarne, które skupiały się na zagadnieniach: *Speaking about God from experiences of powerlessness (Mówienie o Bogu w doświadczeniach bezsilności)* oraz *Speaking about God in the modern media (Mówienie o Bogu we współczesnych mediach)*. Pierwszy blok tematyczny rozpoczął się wykładem D. Pollefeyt’a (Leuven) zatytułowanym *Horror Vacui. God and Evil in/after Auschwitz (Horror Vacui. Bóg i Zło w/po Auschwitz)*. Belgijski profesor ukazał w swoim przedłożeniu główne prądy myślowe zrodzone w nurcie teologii „po Auschwitz”. Oprócz idei „śmierci Boga” R. Rubensteina pojawiły się trzy teologicznie odmienne wizje. Pierwsza z nich opisuje samego Boga: „Bóg oprawca” – D. Blumenthal, „Bóg współczujący” – J. Moltmann czy „author intellectualis Holokaustu” – I. Maybau; druga to idea radykalnego przeciwstawienia się złu (E. Levinas, E. Fackenheim); trzecia grupa poglądów podejmuje się interpretacji zła jako swoistej nieobecności Boga czy nieobecności dobra (*privatio boni*). Drugi z referatów zatytułowany *Sprechen von Gott und Scheingen von Gott – Konflikt oder Kompatibilität? (Mówienie o Bogu i milczenie o Bogu – konflikt czy dopełnienie?)* wygłosił prof. T. Halik (Praga). Autor *Cierpliwości wobec Boga* wskazał na kulturalne oblicze Europy i stwierdził, że w przyszłości nasz kontynent będzie zamieszkały przez ludzi, którzy będą mówili o Bogu, ale też i takich, którzy będą o Nim milczeli. Wśród tych, którzy chcą mówić o Bogu, wielu jest takich, którzy chcieliby zawrócić bieg historii i powrócić do czasów przednowożytnych. Niejednokrotnie wierzący w Boga kierują się takim sposobem myślenia, w którym rzekomo „milczący o Bogu” świadomie próbują usunąć język i symbolikę religijną z przestrzeni publicznej, podkopując tym samym chrześcijańskie korzenie Europy. Prelegent wskazał na myśl P. Tillicha, w której stwierdził, że rzeczywista granica pomiędzy wierzącymi i niewierzącymi nie biegnie na linii mówienia i milczenia o Bogu, ale raczej na linii między poznaniem głębi ludzkiej egzystencji a porzuceniem poszukiwania i rozpoznawania głębszych wymiarów życia.

Druga z sesji plenarnych sobotniego przedpołudnia została poświęcona mówieniu o Bogu w świecie mediów. Pierwszą prelegentką była Ch. Florin (Bonn), redaktor naczelną „ZEIT-Beilage «Christ & Welt»”. W swoim wystąpieniu *Die Herrschaft des «Kein». Warum ist kirchliche Sprache so negativ? (Dominacja «Nie». Dlaczego kościelny język jest tak negatywny?)*, skupiła się na analizie swoistej „Catholic phobia” obecnej we współczesnej kulturze. Wśród głównych tez wykładu można było dostrzec i tę, w której prelegentka ukazała brak prostego przełożenia języka kościelnego – wyrażającego się takimi religijnymi pojęciami, jak: chwała, świętość, wieczność, zmartwychwstanie, nadzieja,

miłość, moc – na język współczesnych ludzi. Niejednokrotnie język używany w kościele i przez ludzi Kościoła nie znajduje swojego miejsca poza murami kościoła. Ponadto bardzo często język Kościoła jawi się jako język negatywny, co w rozumieniu człowieka słuchającego bywa odbierane jako ograniczanie wolności. Potrzeba zatem w przepowiadaniu kościelnym języka bardziej pozytywnego i afirmującego. Drugi z prelegentów tej sesji, S. Bullivant (Londyn), zatytułował swoje przedłożenie: „*I Call You (Facebook) Friends*”: *New Media and the New Evangelization* („*Nazywam was (facebookowymi) przyjaciółmi*”: *Nowe media i Nowa ewangelizacja*). Autor znanej już w świecie pozycji *The Salvation of Atheists and Catholic Dogmatic Theology* (Oxford University Press, 2012) w bardzo ciekawy sposób i zarazem w mocno angielskim stylu omówił kwestie obecności Kościoła w świecie mediów i nowych technik informacyjnych oraz problem ich wykorzystania w dziele nowej ewangelizacji. Młody londyński profesor odwoływał się przy tym nie tylko do współczesnych filozofów czy socjologów (P. Berger, T. Luckmann, R. Putman, G. Vattimo), ale nade wszystko do oficjalnego nauczania Kościoła, co nie było nazbyt częste w sali obrad plenarnych (sic!).

Ostatnia – piąta – sesja plenarna została przewidziana na niedzielne przedpołudnie. Była zatytułowana *Church and Politics* (*Kościół i polityka*) i nawiązywała bezpośrednio do 17. artykułu Traktatu Lizbońskiego. Sesja ta przybrała formę dyskusji panelowej, w której wzięli udział: F. Fischler (Absam) oraz M. Kuhn (Brussels). Obydwaj panowie wprowadzili uczestników w dyskusję poprzez swoje wstępne przedłożenia zatytułowane: *Politische Mitwirkung der Kirchen in der Europäischen Union* (*Polityczne zaangażowanie Kościoła w Unii Europejskiej*), przy czym każdy z nich omówił szanse i ograniczenia tego udziału z innego punktu spojrzenia – *aus Sichte der Politik / aus Sichte der Kirche*.

Warto dodać, że sesje plenarne były dopełniane poprzez ożywione dyskusje oraz sesje panelowe i tematyczne. W sumie w ramach kongresu wygłoszono prawie siedemdziesiąt referatów. Co prawda na sali sesji plenarnych w Forum-Brixen nie dane było usłyszeć przedstawicieli teologii polskiej, lecz w ramach sesji dopełniających głos zabrali: K. Glombik (UO) – *Narrative Theologie im Dialog mit dem Indifferentismus* (*Teologia narratywna w dialogu z indyferentyzmem*), K. Marcyński (UKSW) – *God in Question? Is this only a matter of language? (Bóg w Pytaniu? Czy to jedynie sprawa języka?)*, M. Mejnzer (UKSW) – *Turista o/e Pellegrino? Una questione di fede nel contesto dei viaggi odierni* (*Turysta lub/i pielgrzym? Pytanie o wiarę w kontekście dzisiejszych podróży*), M. Kuczok (UŚ) – *Religious language as an extension of conventional language. A cognitive-linguistic study of the concept of THE CHRISTIAN LIFE in John Henry Newman's Parochial and Plain Sermons (1834-1843)* (*Język religijny jako przedłużenie języka konwencjonalnego. Kognitywno-lingwistyczne studium koncepcji ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO w Johna Henry'ego Newmana „Parochial and Plain Sermons” (1834-1843)*), E. Osewska (UKSW) – *In the Search of Religious Language with Infants and Children. Polish Perspective* (*W poszukiwaniu języka religijnego z niemowlętami i dziećmi. Perspektywa polska*).

Oprócz wyťažonej pracy naukowej organizatorzy kongresu zadbali także o sferę duchową jego uczestników. Każdy dzień obrad rozpoczynał się modlitwą poranną, a kończył sprawowaniem Eucharystii w miejscowej katedrze (Mszom Świętym przewodniczyli i homilie wygłosili kolejno: arcybiskup B. Forte, biskup I. Muser). Można było doświadczyć też szczególnego *habitat* miasta – poprzez możliwość zwiedzenia centrum miasta, jego głównych zabytków czy muzeów. Dopełnieniem były niezapomniane konferencyjne wieczory na dziedzińcu Zamku Hofburg (Fürstbischöfliche Burg – Palazzo Vescovile) czy w ogrodzie Priester Seminar – Seminario Vescovile.

W ramach kongresu ESTK przewidziano ponadto spotkania sekcji narodowych Stowarzyszenia oraz zebranie plenarne wszystkich zgromadzonych członków. W spotkaniu

Sekcji Polskiej udział wzięli reprezentanci następujących środowisk naukowych: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (A. Gralczyk, M. Laskowska, K. Marcyński, M. Meyzner, E. Osewska), Uniwersytet Opolski (K. Glombik, P. Morciniec, J. Podzielny), Uniwersytet Śląski w Katowicach (W. Surmiak). Spotkanie Sekcji Polskiej ESKT poprowadził dotychczasowy jej przewodniczący, ksiądz prof. P. Morciniec. W ramach obrad omówiono następujące zagadnienia i podjęto następujące decyzje:

1. Przedstawiono faktyczny stan osobowy Sekcji. W bazie danych Stowarzyszenia w dniu obrad zarejestrowanych było 46 *full-members* oraz 3 *student-members*.

2. Następnie omówiono stan finansowy Sekcji. Przypomniano, że roczna opłata członkowska wynosi 20 € (od 2014 – 22 €) oraz że – zgodnie z zaleceniem Kuratorium ESTK – brak opłaty przez kolejne dwa lata powoduje wszczęcie procedury wygasania członkostwa. Wnoszone składki pokrywają głównie publikację czasopisma „ET-Studies”, które regularnie i nieodpłatnie przesyłane jest wszystkim członkom. Kilkunastu członków Sekcji Polskiej nie opłaca składek przez dłuższy już czas.

3. W dalszym ciągu obrad omówiono kwestię organizacji wraz z Komitetem Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk konferencji regionalnej ESTK, na którą przybędą członkowie Kuratorium. Spotkanie to odbędzie się 21 lutego 2014 roku w Warszawie.

4. Zaproponowano, aby w ramach międzynarodowych zjazdów Stowarzyszenia stwożyć wśród sesji panelowych grupy języków słowiańskich, co jednak w ramach późniejszego posiedzenia Kuratorium wzbudziło pewne kontrowersje, zwłaszcza ze strony przedstawicieli krajów słowiańskich.

5. Spotkanie zakończyło się wyborem nowego zarządu Sekcji Polskiej Stowarzyszenia, który stanowią obecnie: ksiądz prof. dr hab. Piotr Morciniec z UO (przewodniczący); pani prof. dr hab. Elżbieta Osewska z UKSW (wiceprzewodnicząca), ksiądz dr Wojciech Surmiak z UŚ (sekretarz).

Z kolei w ramach ogólnego zgromadzenia członków ESKT, będącego ostatnim formalnym punktem wiedeńskiego kongresu, oprócz podsumowania prac Stowarzyszenia za lata 2011-2013 dokonano wyboru nowego zarządu. Przewodniczącym został dotychczasowy wiceprzewodniczący prof. dr Martin Lintner, a jego zastępcą został wybrany prof. dr Pierre Van Hecke z Leuven. To właśnie wiceprzewodniczący będzie odpowiedzialny za zorganizowanie kolejnego kongresu ESTK w 2015 roku. Na sekretarza generalnego został wybrany K. Schelkens.

W ramach dyskusji podjęto rozmowy dotyczące planów na przyszłość. W kolejnych latach swej działalności Europejskie Stowarzyszenie Teologii Katolickiej będzie w szczególności zaangażowane w wymianę myśli naukowej w ramach regionów językowych Południowej, Centralnej i Wschodniej Europy. Warto nadmienić, że w ramach niedzielnego – wieńczącego cały Kongres – posiedzenia Kuratorium ESTK, które tworzą przewodniczący wszystkich sekcji krajowych, polski przedstawiciel (ks. prof. P. Morciniec) został wybrany w skład sześciuosobowego Prezydium Stowarzyszenia na kadencję 2013-2015.

Treści, które ukazał tegoroczny kongres Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej, pozwoliły kolejny raz powrócić do tego, co fundamentalne dla uprawiania teologii jako nauki, czyli do języka religijnego. Postulowana wielokrotnie w ramach obrad odnowa tegoż języka powinna sprawić silniejsze jego powiązanie z językiem świeckim, choć jednak z pewnością nie może spowodować utraty jego religijnej specyfiki. By sprostać temu zadaniu, warto przywołać i przypomnieć postulowane przez księdza prof. Cz. Bartnika pięć zadań w dziele odnowy języka religijnego: 1. Trzeba odbudować całość języka religijnego, tak żeby wiązał się z całością języka świeckiego; 2. Trzeba rozbudować w języku religijnym sferę informacji i komunikacji międzypersonalnej; 3. Język religijny musi być żywym narzędziem społeczności religijnej, która jest jego

podmiotem i przezeń się wypowiada; 4. Trzeba pamiętać, że język religijny jest dwupoziomowy: pierwszy poziom znaczeniowy nie różni się od języka doczesnego, potocznego i świeckiego, drugi zaś poziom jest różny, gdyż jest to poziom symboliczny, dynamiczny i emfatyczny; 5. Trzeba pamiętać, że zarówno w tworzeniu języka, jak i w jego odczytaniu oraz w posługiwaniu się nim bierze udział duch ludzki, który jest rozumny, wolny i twórczy¹. Spróbujmy zatem w rozumny, wolny i twórczy sposób „odpowiednie dać rzeczy [Bogu] słowo”.

¹ Por. Cz.S. Bartnik, *Bóg i ateizm*, Lublin 2002, s. 39-41.

Ks. TOMASZ KUSZ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z 51. Sympozjum Bibliistów Polskich

(Toruń, 17-19 września 2013)

W dniach 17-19 września 2013 roku w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego oraz Centrum Dialogu im. Jana Pawła II w Toruniu odbyło się 51. Sympozjum Bibliistów Polskich. Było to pierwsze spotkanie polskich bibliistów w mającej zaledwie 21 lat diecezji toruńskiej i dwunastoletnim Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Sympozjum zostało poprzedzone obradami X Walnego Zebrania Stowarzyszenia Bibliistów Polskich (SBP), które rozpoczął kończący kadencję przewodniczący SBP ks. prof. dr hab. Waldemar Chrostowski. Na początku wspomniano i otoczono modlitwą zmarłych w ostatnim czasie pięciu bibliistów: ks. prof. dra hab. Józefa Kudasiwicza (+ 16.11.2012), ks. prof. dra hab. Stanisława Bieleckiego (+ 27.12.2012), ks. dra Jerzego Woźniaka CM (+ 18.06.2013), ks. prof. dra hab. Stanisława Włodarczyka (+ 9.08.2013) i ks. prof. dra hab. Jana Łacha (+ 31.08.2013). Następnie przedstawiono sprawozdanie z prac Zarządu SBP w mijającym roku oraz statystykę Stowarzyszenia, które obecnie liczy 298 członków, w tym 88 samodzielnych pracowników naukowych (33 profesorów i 55 doktorów habilitowanych), 168 doktorów oraz 42 osoby ze stopniem licencjata teologii. Jak podkreślił ks. Chrostowski: „jeszcze nigdy w Polsce takiego potencjału w zakresie bibliistyki nie było”. Zwyczajem lat poprzednich oddano do rąk uczestników Sympozjum kolejny – X tom *Zeszytów Naukowych Stowarzyszenia Bibliistów Polskich*, w którym oprócz aktualnego spisu członków SBP, znalazły się artykuły poświęcone bibliście polskiej oraz w *liber defunctorum* noty biograficzne zmarłych ostatnio bibliistów. Podczas Walnego Zebrania SBP przyjęto wniosek Zarządu o nadanie honorowego członkostwa SBP ks. prof. dr hab. Tomaszowi Hergeselowi. Przeprowadzono też wybory i wyłoniono Zarząd SBP III kadencji. Nowym przewodniczącym SBP został ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk (INB KUL), jego zastępcą ks. dr hab. Artur Malina (UŚ Katowice), a członkami Zarządu dr hab. Anna Kuśmirek (UKSW Warszawa), ks. dr hab. Dariusz Kotecki (UMK Toruń), ks. dr hab. Roman Bogacz (UPJPII Kraków), ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik (PWT Wrocław) oraz ks. dr hab. Wojciech Pikor (INB KUL). Funkcję sekretarza SBP powierzono ks. dr Marcinowi Kowalskiemu (KUL). W swoim pierwszym wystąpieniu nowy przewodniczący podziękował ks. Chrostowskiemu za dotychczasowe zaangażowanie i podkreślił jego zasługi dla środowiska nazywając go „ojcem bibliistyki i bibliistów polskich”. Wskazał też priorytety Stowarzyszenia, którymi są służba Kościołowi polskiemu i powszechnemu w budowaniu i pogłębianiu wiary oraz ożywienie współpracy z zagranicznymi ośrodkami biblijnymi.

W dwudniowym sympozjum, które rozpoczęło się 18 września swój udział zgłosiło 120 bibliistów reprezentujących różne ośrodki akademickie oraz wyższe seminaria duchowne.

Pierwszy dzień sympozjum rozpoczęła Msza św. w kaplicy WSD w Toruniu, pod przewodnictwem bpa dra Andrzeja Suskiego. W homilii pasterz diecezji toruńskiej podziękował biblistom za ich obecność w mediach, szczególnie Radiu Maryja i Telewizji TRWAM, służącą upowszechnianiu Biblii i przypomniał o odpowiedzialności w misji bycia sługą Słowa.

Pierwszej sesji sympozjum przewodniczył ks. prof. dr hab. Antoni Tronina (INB KUL). Do współprzewodniczenia zostali poproszeni dr hab. Renata Jasnos (Ignatianum Kraków) i dr Zofia Włodarczyk (Uniwersytet Rolniczy Kraków). W sesji tej przedstawiono referat ks. dra hab. Zdzisława Pawłowskiego (UMK) zatytułowany *Wiara i metoda w interpretacji Biblii. Przekaz wiary czy przekaz wiedzy: biblijna interpretacja na rozdrożu*.

Prezentacja ks. Pawłowskiego składała się z czterech części: analizy aktualnej dydaktyki teologii i biblistyki na wydziałach teologicznych, osobnego omówienia hermeneutyki metody i hermeneutyki wiary, oraz z ukazania wzajemnej relacji obu hermeneutyk w procesie interpretacji Biblii. Prezentując sytuację na dzisiejszych biblijnych wykładach prelegent odwołał się do refleksji protestanckiego teologa Ralpha Klaina, który zakwestionował tradycyjny model nauczania Pisma Świętego jako ukierunkowany jedynie na przekaz informacji potrzebnych do zdania egzaminu i niewiele wnoszący w rozbudzanie oraz umacnianie osobistej wiary i życia wspólnot kościelnych. Następnie prelegent ukazał konsekwencje założonej metody historyczno-krytycznej dla interpretacji Biblii: zamknięcie Pisma Świętego w jego epoce, pozwalające zrekonstruować jego znaczenie jedynie dla ówczesnych adresatów; podział na przedmiot badawczy (Pismo Święte) i podmiot interpretujący (egzegeta); oraz uznanie aktualizującej interpretacji Biblii, przenoszącej tekst w życie egzegety i współczesnych, za nienaukową. Ks. Pawłowski mówiąc o hermeneutyce wiary zwrócił uwagę, że wzorcowego nauczyciela Pisma Świętego definiuje sama Biblia, wskazując na Ezdrasza, który sam najpierw przeżywa tekst, aby następnie nim żyć i nauczać innych (Ezd 7,10). W podsumowaniu swego referatu prelegent zaproponował, by we współczesnej interpretacji biblijnej połączyć hermeneutykę wiary i hermeneutykę metody historyczno-krytycznej poprzez umieszczenie je w łuku hermeneutycznym obejmującym trzy fazy: rozumienie (*intellectio*) – wyjaśnienie (*explicatio*) – przyswojenie (*aplicatio*). Łuk ten w całości podlega hermeneutyce wiary, która wstępne rozumienie i ostateczne przyswojenie przesłania tekstu, poszerza o wyniki badań metodą historyczno-krytyczną. Przyjęcie powyższego modelu hermeneutycznego daje Biblii szansę, by mogła na nowo stać się księgą współczesnych i ich kluczem kulturowym.

W dyskusji pojawiły się głosy ks. dra hab. Stefana Szymika oraz prof. dra hab. Michała Wojciechowskiego sugerujące, by tak mocno nie przeciwstawiać sobie hermeneutyki metody i hermeneutyki wiary, lecz widzieć je raczej jako wzajemnie przenikające się. W odpowiedzi prelegent doprecyzował, że hermeneutyka metody powinna być podporządkowana hermeneutyce wiary. Według niego nie ma przejścia między egzegezą historyczno-krytyczną a interpretacją teologiczną, natomiast jest tak, jak w łuku hermeneutycznym - metoda historyczna o charakterze korygującym i rozszerzającym jest włączona w fazę wyjaśniania i ma wpływ przyswojenie tekstu. Wystąpienie nie miało na celu zaatakowania metody historyczno-krytycznej, lecz wskazanie miejsca tej metody w egzegezie i aktualizującej posłudze słowa.

Dруга sesja sympozjum odbyła się pod przewodnictwem ks. prof. dra hab. Romana Bartnickiego (UKSW), który do współprzewodniczenia zaprosił s. prof. dr hab. Ewę Jezierską (PWT Wrocław) oraz dra hab. Krzysztofa Mielcarka (INB KUL). W tej części sympozjum przewidziano dwa wystąpienia: referat ks. dra Wojciecha Węgrzyniaka (UPJPII) *Soteriologiczna lektura Biblii na przykładzie Psalmu 1* oraz komunikat dra hab. Adama Linsenbartha (WSGK Kutno) *Koncepcja polskiego atlasu biblijnego*.

We wstępie do swego wystąpienia ks. Węgrzyniak przywołał trzy wyjściowe dla jego rozważań kwestie: wielość sposobów interpretacji Biblii i celów w jakich się z niej korzysta; Pismo Święte jako źródło prawdy dla naszego zbawienia (DV 11) oraz subiektywne odczucie, że pomimo studiów biblijnych nie zawsze umie wydobyć z tekstów biblijnych prawdę dla naszego zbawienia. Referat składał się z dwóch części: dookreślenia sformułowania „prawda dla naszego zbawienia” oraz ukazania Psalmu 1 w kontekście zbawczym. Przedstawiając kwestię prawdy dla naszego zbawienia prelegent stwierdził, że jest to kategoria z jednej strony dobrze znana i zasadnicza w teologii, a z drugiej, jak wskazują okoliczności umieszczenia tego sformułowania w *Dei Verbum*, bardzo problematyczna. Następnie ks. Węgrzyniak zaprezentował rezultaty poszukiwania prawdy zbawczej w Psalmie 1, zaznaczając, iż przedstawione wnioski są bliższe wersji roboczej, niż końcowej. Przedłożenie zakończyło się przedstawieniem następujących sugestii: należy doprecyzować z punktu widzenia teologicznego sformułowanie „prawda dla naszego zbawienia”; zauważalna jest nieprzekładalność postulatów poszukiwania prawdy zbawczej w konkretnych opracowaniach (egzegeta nie widzi w tekście pożytku dla zbawienia); konieczne jest współistnienie egzegezy historyczno-krytycznej i prawdy dla naszego zbawienia; osobista relacji z Bogiem pomaga w interpretacji soteriologicznej (w Biblii nie znajduje prawdy zbawczej ten kto nie czuje się zbawiony).

Komunikat dra hab. Linsenbartha dotyczył prac nad polskim atlasem biblijnym prowadzonych pod kierunkiem prelegenta przez dr hab. Krzysztofa Mielcarka (INB KUL), ks. dr Stanisława Jankowskiego (UMK), dr inż. Jacka Drachalę (IGiK) i mgr Cezarego Mazura (Redakcja Kartograficzna Wrocław). Dr hab. Linsenbarth przedstawił zasięg geograficzny i historyczny przygotowywanego atlasu: pod względem czasowym obejmuje on okres od XVIII wieku przed Chr. do II wieku po Chr., a pod względem przestrzennym tereny od Zatoki Perskiej na wschodzie do Italii na zachodzie oraz od Turcji na północy do Dolnego Egiptu na południu. Materiał atlasu został ujęty w trzech częściach: I. Środowisko geograficzne obszarów biblijnych; II. Mapy wydarzeń biblijnych; oraz III. Polonica w Ziemi Świętej. Przewiduje się, że publikacja będzie zawierała około 190 barwnych map wraz z odnośnikami do tekstów biblijnych i informacjami objaśniającymi prezentowane tereny i wydarzenia.

W dyskusji odwołano się do obu wystąpień. Ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk (INB KUL) podkreślił trafność i aktualność sugestii ks. Węgrzyniaka postulującego namysł nad dookreśleniem prawdy zbawczej i poinformował, że soborowe ujęcie prawdy jaką przedstawia Biblia zostało pogłębione w przygotowywanym dokumencie PKB, który niebawem się ukaze. W nawiązaniu do komunikatu dr hab. Linsenbartha pojawiły się głosy, by wersję książkową atlasu wzbogacić o płytę DVD z prezentacjami audiowizualnymi.

W przerwie między obradami uczestnicy sympozjum zapoznali się z komunikatami wydawniczymi – m.in. zaprezentowany został polski przekład *Septuaginty* ks. prof. dra hab. Remigiusza Popowskiego oraz nawiedzili bazylikę katedralną św. Jana Chrzyciela i św. Jana Ewangelisty. Następnie przed gmachem Centrum Dialogu wykonano pamiątkową fotografię wszystkich obecnych na zjeździe biblistów polskich.

Trzecia sesja sympozjum odbyła się pod przewodnictwem ks. dr hab. Henryka Drawnela (INB KUL). Współprzewodniczyli jej ks. dr hab. Roman Bogacz (UPJPII) oraz ks. dr hab. Janusz Kręciwół (UKSW). Przedstawiono trzy przedłożenia: referat ks. dra hab. Mirosława Wróbla (INB KUL) *Rabiniczna antyewangelia w kontekście polemiki pomiędzy Kościołem a Synagogą*, referat ks. dra Zbigniewa Grochowskiego (UKSW) *Figury retoryczne pytań w pierwszej części Męki Pańskiej w Ewangelii Jana (J 18, 1-27)* i referat ks. dra hab. Józefa Kozry (UŚ) *Paweł z Tarsu – niewierzący i wierzący*.

Wystąpienie ks. Wróbla było syntetycznym ujęciem wyników jego badań nad rabinicznymi tekstami dotyczącymi Jezusa i chrześcijan, które opublikował w monografii wydanej w 2013 roku przez Wydawnictwo KUL w Lublinie, zatytułowanej *Jezus i jego wyznawcy w Talmudzie. Analiza tekstologiczna, historyczna i socjologiczna*. Prelegent omówił trzy zagadnienia: charakter tekstów rabinicznych na temat Jezusa i chrześcijan; kontekst passusów rabinicznych, zawarty w przerwaniu polemiki między Synagogą i Kościołem; oraz cechy rabinicznej antyewangelii.

Ks. Wróbel wskazał, że rozporoszone w różnych traktatach Talmudu, cechujące się dużym potencjałem niechęci, teksty o Jezusie i Jego wyznawcach ze względu na tendencje do anachronicznego przedstawiania wydarzeń, nie mogą mieć wartości kroniki, lecz uznaje się je za rabinacką interpretację treści zawartych w ewangeliiach kanonicznych i za żydowską odpowiedź na ukazanie w Nowym Testamencie Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego. Prelegent zaznaczył, że nieprzychylnie Jezusowi i Jego wyznawcom passusy powstawały w kontekście dzielących Synagogę i Kościół kwestii takich jak: synostwo Boże i mesjańskość Jezusa; stosunek chrześcijan do świątyni jerozolimskiej; ideę nowego przymierza i nowego ludu Bożego-Kościola oraz odniesienie misyjne do świata pogańskiego. Wzmianki te ukazując założyciela chrześcijaństwa pod zniekształconym imieniem Jeszu (zamiast Jezua) jako nieślubne dziecko (*mamzer*), maga, rozpustnika, bałwochwalcę i zwodziciela Izraela, słusznie ukarane śmiercią krzyżową oraz kreśląc obraz chrześcijan jako rozwydźlonych i posługujących się magią, mają charakter antyewangelii, której celem jest podważenie autorytetu Jezusa jako Syna Bożego i Mesjasza z rodu Dawida oraz zdeprecjonowanie Jego wyznawców. Referat ks. Wróbla wykazał, że obraz Jezusa i członków Kościoła przedstawiony w Talmudzie całkowicie różni się od tego z ewangelii kanonicznych.

Ks. Grochowski poświęcił swój referat pytaniom jako figurom retorycznym w pierwszej części Janowej narracji o Męce Pańskiej (J 18, 1-27). Jego wystąpienie było odpowiedzią na zarzut, z którym się spotkał w literaturze przedmiotu, jakoby czwarty ewangelista nie znał się na retoryce i nie posługiwał się figurami retorycznymi. Według prelegenta także w ewangelii Janowej, pomimo prostoty języka i stylu nie brakuje zjawisk retorycznych wpływających na piękno narracji i będących nośnikami myśli teologicznych. Wystąpienie było złożone z dwóch części: wprowadzenia do tematyki pytań retorycznych oraz analizy pięciu pytań retorycznych pojawiających się w scenach pojmania w Ogrójcu i żydowskiego sądu nad Jezusem. Zdaniem ks. Grochowskiego pytanie „Kogo szukacie?” (J 18, 4,7) przygotowuje proklamację boskiej godności Jezusa ; „Kielich, który dał mi Ojciec, czyż nie mam pić?” (18, 11) wyraża Jego oburzenie; „Czy może i ty jesteś jednym spośród uczniów tego człowieka?” (18, 17) jest pytaniem przelotnym, na które nie oczekuje się odpowiedzi; „Dlaczego mnie pytasz?” (18, 21) podkreśla zdziwienie Oskarżonego; „Jeżeli dobrze powiedziałem, dlaczego mnie bijesz?” (18, 23) ukazuje niewinność Jezusa i niesprawiedliwość postępowania sługi. W podsumowaniu przedłożenia prelegent stwierdził, że żadne z omówionych pytań nie pełni funkcji wyłącznie dialogowej, lecz jest pytaniem retorycznym służącym uwypukleniu konkretnych treści teologicznych Jana ewangelisty.

Referat ks. Kozyry dotyczył ewolucji duchowej Pawła z Tarsu. Wystąpienie składało się z czterech części: wyjaśnienia szokującego wyznania Apostoła Narodów o jego postępowaniu w niewierze (1 Tm 12, 13); ukazania wydarzenia damasceńskiego jako przełomu w wierze Pawła, przedstawienia wiary Pawła w Chrystusa oraz syntetycznej prezentacji Pawłowej nauki o wierze. Według prelegenta niewiara Apostoła Narodów polegała nie tyle na odrzuceniu istnienia Boga, ale na zamknięciu się na Jego objawienie się w Chrystusie. Pawłowi wydawało się że ma właściwy stosunek do Boga i właściwie odczytał Prawo. Pod Damazkiem Pawłowa niewiara w Chrystusa przeobraziła się w wiarę

w Jezusa Syna Bożego (Ga 2,20). Doświadczenie wiary jako darmowej łaski Bożej stało się podstawą nauki Pawła o usprawiedliwieniu.

W obszernej dyskusji odniesiono się do wszystkich wystąpień tej sesji symposium. Ks. Chrostowski dopowiedział, że rabinacka antyewangelia była skierowana do Żydów i rabini robili wiele, by nie wydoszła się na zewnątrz poza świat żydowski. Wskazał też, że wielu polskich teologów i duchownych nie ma wiedzy na temat przewrotności rabinistycznej antyewangelii. Jako przykład podał błędne utożsamianie przez chrześcijan talmudycznego imienia Jezusa, o złorzeczącym znaczeniu „niech przepadnie jego imię i pamięć”, z imieniem Jezus – „Bóg zbawia”. W nawiązaniu do referatu ks. Kozyry, prof. dr hab. Wojciechowski przedstawił alternatywną interpretację sformułowania „poroniony płód” – „dziecko urodzone przez cesarskie cięcie”, która podkreśla, inne zrodzenie Pawła jako apostoła niż pozostałych.

Drugi dzień symposium rozpoczęto od Mszy św. sprawowanej w kaplicy WSD w Toruniu pod przewodnictwem bpa Zbigniewa Kiernikowskiego z diecezji siedleckiej. W homilii biskup podkreślił, że bibliści są pierwszymi adresatami Słowa Bożego wezwani do życia jego prawdą.

Czwarta sesja symposium została poprowadzona przez ks. dr hab. Pawła Podeszwę (UAM), współprzewodniczyli jej dr hab. Teresa Stanek (UAM) oraz ks. dr Piotr Kot (PWT Wrocław). W sesji tej przedstawiono dwa referaty: ks. prof. dra hab. Bogdana Poniżego (UAM) *Hymniczna releksja przeszłości: Księga Mądrości 10, 1-14* oraz ks. dra Marcina Kowalskiego (INB KUL) *Jak chwalić siebie oddać chwałę Panu? Strategia i dynamika Pawłowej periautologii w 2 Kor 10-13*.

Wystąpienie ks. Poniżego zostało poświęcone jednej z dwóch syntetycznych wizji dziejów jakie znajdują się w Księdze Mądrości, stanowiących ilustrację dla przesłania, że trwanie w wierze ojców i tradycji narodu jest bezpieczną i jedyną drogą do szczęśliwego przejścia przez niebezpieczeństwa życia. Według prelegenta wizja historii ukazana w Mdr 10, 1-14 stanowi judeo-hellenistyczną reinterpretację wczesno izraelskiej historii w świetle literatury mądrościowej. W releksurze tej o charakterze hymnu, poprzez przywołanie losu siedmiu protoplastów ludzkości i Izraela, zostały ukazane zbawcze skutki przyjęcia mądrości Bożej i konsekwencje odrzucenia wiary w życiu.

Drugi referat tej sesji stanowił retoryczną analizę czterech ostatnich rozdziałów *Drugiego Listu do Koryntian* (rozd. 10-13) zawierających mowę Pawła, będącą odpowiedzią na oskarżenia członków gminy korynckiej. Wystąpienie ks. Kowalskiego obejmowało omówienie schematu retorycznego mowy Pawła, analizę jej dynamiki oraz określenie motywacji i znaczenia chlubienia się – periautologii apostoła. Na podstawie analizy struktury retorycznej 2 Kor 10-13 prelegent wskazał na centralny temat wystąpienia Pawła zawarty w *exordium* (10,7-8) dotyczący nie tyle oskarżeń pod adresem apostoła, co jego tożsamości i prawa do chlubienia się z wypełnianej przez niego posługi. Następnie ks. Kowalski, wyjaśnił pojawiające się w mowie kontrasty - pozorne sprzeczności w postawie apostoła: z jednej strony pewny siebie przywódca duchowy, z drugiej człowiek pełen wątpliwości, podkreślający swa słabość; z jednej strony gardzący chlubieniem się jako głupim, z drugiej chlubiący się. Według prelegenta, Paweł traktuje chlubienie się jako narzędzie walki o wspólnotę, podejmując je tylko w odniesieniu do misji powierzony mu przez Pana i czyniąc to wyłącznie w Panu, oczyszcza to działanie z egocentryzmu i w ten sposób z głupiego chlubienia się według ludzkich standardów czyni mowę pochwalną na cześć Pana. Ks. Kowalski podkreślił, że dołączony do periautologii katalog cierpień i wyrzeczeń znoszonych dla Pana nadaje wystąpieniu apostoła chrystocentryczny charakter, pozwalając odczytać apostoelskie osiągnięcia Pawła jako objawienie się mocy Bożej działającej przez jego słabość.

W czasie przeznaczonym na dyskusję ks. Poniży poruszył wątek przenikania tradycji mądrościowych do teologii Pawła i tradycji Janowej w zakresie kategorii mądrości, słowa (logosu) oraz ducha. Zapytany o kwestię autorstwa Księgi Mądrości wyraził prywatny pogląd, że jest rzeczą możliwą, by przypisać je Filonowi z Aleksandrii. Natomiast ks. Kowalski jako dopowiedzenie do referatu przedstawił kwestię powoływania się Pawła na wizję trzeciego nieba i jego stosunek do tego doświadczenia mistycznego.

Piątej, ostatniej sesji sympozjum przewodniczył ks. dr hab. Janusz Kręciđło (UKSW), który na jej współprzewodniczących powołał dra Johna Pilcha (Baltimore) oraz dr Beatę Urbanek (UŚ). W czasie tej sesji zaprezentowano trzy przedłożenia: referat dr Katarzyny Kiejdo (UWM) *Inspiracje greckie opowiadania o śnie i obłąkaniu króla w Dn 4,17-19.22*, oraz dwa komunikaty - dr Anny Wajdy (UPJPII) *Zoologia jako narzędzie egzegety* i dra Marcina Majewskiego (UPJPII) *Zwierzęta czyste i nieczyste w Starym Testamencie – co było kryterium podziału?*

Referat dr Kiejdo został oparty o prowadzone przez prelegentkę w ramach doktoratu badania dotyczące wpływów hellenistycznych w Księdze Daniela. Przedłożenie obejmowało prezentację aktualnego stanu badań nad pozabiblijnymi paralelami do opowiadania o śnie i obłąkaniu króla (Dn 4,17-19.22) oraz wskazanie możliwych źródeł greckich dla tej narracji. Dr Kiejdo zauważyła, że komentarze do Księgi Daniela poszukujące dla tego tekstu pozabiblijnych inspiracji koncentrują się głównie na wpływach babilońskich, nie uwzględniając możliwych wpływów greckich. Następnie prelegentka poddała krytyce hipotezę upatrującą w babilońskiej legendzie o królu Nabonidzie pierwowzoru biblijnej narracji o Nabuchodonozorze i jako możliwą tradycję oddziałującą na narrację w Dn 4 zaproponowała helleński wątek o cyklicznym oddalaniu się króla Krety, Minosa do groty dla kontaktu z bóstwem, zadania relacji z rządów i ponownego otrzymania mandatu władcy.

Komunikat dr Wajdy był ilustrowany slajdami i dotyczył biblijnych wzmianek o zwierzętach i ich interpretacji. Na przykładzie występującej w Galilei mrówki żniwiarki (*Messor semirufus*), odbiegającej od znanych w Polsce mrówek, prelegentka ukazała w jaki sposób wiedza z zakresu zoologii, zooarcheologii i zoogeografii może pomóc i ubogacić zrozumienie przesłania tekstów Pisma Świętego odwołujących się do świata zwierząt (Prz 6, 6-8). Natomiast przywołując wymienianego w Starym Testamencie góralca syryjskiego (*Procavia capensis syriaca*), najmniejszego przedstawiciela ssaków kopytnych, wspomniała o dyskusjach związanych z tłumaczeniem jego hebrajskiej nazwy *szapham*. Brak znajomości tego zwierzęcia w Europie spowodował utożsamienie go w Biblii z jeżem, królikiem, świstakiem, a nawet borsukiem. Wystąpienie zakończyło się postulatem wskazującym na konieczność współpracy biblistów z przyrodnikami w obszarze przekładu Pisma Świętego i jego interpretacji.

W ostatnim przedłożeniu sympozjum dr Majewski podjął tematykę czystości i nieczystości zwierząt, koncentrując się na kryterium tego podziału. Komunikat składał się z następujących części: omówienia biblijnego podziału w prawie pokarmowym, przedstawienia hipotez kryterium podziału na zwierzęta czyste i nieczyste i ich krytyki oraz propozycji własnej teorii wyjaśniającej ten podział. Według prelegenta ani względy zdrowotne (ochrona przed zatruciem pokarmowym), ani estetyczne (odczucie naturalnego wstrętu, czy obrzydzenia), ani też kultyczne (wyobrażenia pogańskich bożków) nie uzasadniają w sposób wystarczający uznania niektórych zwierząt za nieczyste. Jako rozwiązanie problemu dr Majewski zaproponował nową hipotezę kwalifikacji zwierząt opartą na zgodności z własnym gatunkiem. Według prelegenta biblijnym prawem pokarmowym rządzą te same harmonie i reguły, które są wpisane w kapłański opis stworzenia świata, podkreślający jasny podział wszystkiego w świecie, stąd nieczyste jest to co znajduje

się na pograniczu dwóch kategorii, jest ich wymieszaniem, co łamie pewien porządek np. wodno-lądowe płazy. W zakończeniu dr Majewski podkreślił, że wcześniejsze badania doprowadziły go do wniosku, że izraelskim prawem kultowym także rządzi teologia stworzenia, jest więc bardzo prawdopodobne, iż źródło kapłańskie wpisuje we wszystkie swoje opowiadania zasadę *imitatio Dei*.

W ostatniej dyskusji sympozjum sprowokowana pytaniem o przywołanie borsuka w Starym Testamencie, dr Wajda dopowiedziała, że w czasach kiedy powstawała *Księga Wyjścia* prawdopodobnie borsuki nie żyły na terenie Synaju, ani też starożytnego Izraela. Nawiązując do komunikatu dr Majewskiego, prof. dr hab. Wojciechowski stwierdził, że nowa teoria prelegenta jest pociągająca, ale wiele upraszcza. Według niego nie należy do końca odrzucać teorii zdrowotnej i kultycznej, gdyż one mogły stać u początku ówczesnych żywieniowych nawyków, które źródło kapłańskie przejęło i zinterpretowało.

Na zakończenie sympozjum nowy Zarząd SBP wyznaczył termin i miejsce kolejnego spotkania biblistów. Przyszłoroczne 52. Sympozjum Biblistów Polskich odbędzie się w Łodzi pod patronatem ks. abpa Marka Jędraszewskiego w dniach 16-18 września 2014 roku.

BEATA URBANEK

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

**Sprawozdanie z IX Międzynarodowych Jesiennych Dni Biblijnych
„Głoszenie odpuszczenia grzechów w imię Jezusa (Łk 24,47)”
zorganizowanych przez Instytut Nauk Biblijnych
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II**

(Lublin, 16-17 października 2013)

Obrazy rozpoczęły się od powitania zebranych przez księdza prof. dr. hab. Henryka Witczyka, dyrektora Instytutu Nauk Biblijnych KUL. Następnie zabrał głos ksiądz prof. dr. hab. Mirosław Kalinowski, dziekan Wydziału Teologii. Oprócz wykładów podejmujących wiodący temat pojawiły się także dwa inne wątki. Taki specjalny charakter miała pierwsza sesja poświęcona dorobkowi naukowemu księdza prof. dr. hab. Józefa Kudasiewicza (1926-2012). Przewodniczył jej ksiądz prof. Witczyk. Na początku ksiądz dr. hab. Stanisław Haręzga, prof. KUL przedstawił referat pod tytułem *Wizja duszpasterstwa biblijnego w Polsce w twórczości J. Kudasiewicza*. Ksiądz Kudasiewicz był twórcą polskiej proforystyki biblijnej oraz pierwszym w Polsce autorem, który opracował podręcznik duszpasterstwa biblijnego. Jako rację duszpasterstwa biblijnego Józef Kudasiewicz proponował odwołanie się do historii, czyli do centralnego miejsca i roli Biblii w życiu Kościoła oraz do natury słowa Bożego. Podawane i stosowane przezeń formy duszpasterstwa biblijnego były zarówno starożytne, jak i nowe, a zaliczyć można do nich takie metody, jak: lectio divina, nabożeństwo słowa Bożego, godzina biblijna, metoda kręgu biblijnego, rewizja życia i apostołat biblijny. Profesor postulował potrzebę formacji sług słowa, która doprowadziłaby do duszpasterstwa bardziej biblijnego.

Drugi wykład nosił tytuł *Więcej Słowa w słowie. Twórczość profesora Józefa Kudasiewicza inspiracją w rozwoju współczesnej homiletyki polskiej*, a wygłosił go ksiądz dr. hab. Stanisław Dyk, prof. KUL. Stwierdził on, iż prof. Kudasiewicz wniósł niezastąpiony wkład w posoborową homiletykę polską. Zajmował się homiletyką fundamentalną, formalną i materialną. Kudasiewicz podkreślał moc słowa Bożego, postulował ubilijnienie przepowiadania i zaznaczał, że głoszenie może mieć wymiar zbawczy, który płynie ze zjednoczenia homilii ze słowem Bożym. Profesor zwracał także uwagę na pojawiające się błędy, jak: instrumentalizacja słowa, fałszywa akomodacja, moralizatorstwo i doktrynalizm. Konieczna dla homiletyki jest znajomość zasad interpretacji naukowej. Kazanie ma być kerygmaticzne i mistagogiczne. Kaznodzieja ma przedstawić orędzie zbawcze i pamiętać o wymiarze aktualizacji słowa Bożego.

Ksiądz dr. hab. Kazimierz Pek MIC, prof. KUL zaprezentował *Mariologię biblijną* księdza Kudasiewicza w trzech odsłonach. Najpierw była mowa o drodze do mariologii, potem o twórczych tematach, jakimi się profesor zajmował, w końcu o przechodzeniu od mariologii biblijnej do pobożności maryjnej. Jediną książką księdza Kudasiewicza na

temat mariologii jest praca *Matka Odkupiciela*, która powstała w późnym okresie jego twórczości. Podstawą dla mariologii były dwa elementy: egzegeza biblijna i życie Kościoła. Kudasiewicz zajął się mariologią ekklezjotyczną i wyjaśnieniem dewizy „przez Jezusa do Maryi”. Współpracował ze znanym mariologiem, ojcem prof. Celestynem Napórzkowskim.

Drugiej przedpołudniowej sesji przewodniczył ksiądz dr hab. Stefan Szymik, prof. KUL. Pierwszy wykład nosił tytuł *Źródła nadziei odpuszczenia grzechów Izraela w Iz 63,7-64,11* i został wygłoszony przez księdza dr. hab. Wojciecha Pikora, prof. KUL. Prelegent rozpoczął od przedstawienia struktury i kontekstu perykopy zwanej „Ojciec nasz ST”. Tekst składa się z trzech części, z których pierwsza mówi o przeszłości (63,8-14), trzecia o przyszłości (63,18 – 64,10), a w centrum znajduje się wyznanie: „Ty jesteś naszym Ojcem”. Powodem tej lamentacji są wydarzenia z 586 roku przed Chrystusem. Lud pyta o milczenie Boga, ale także widzi winę w sobie. W tekście jest kilka metafor, które mocno podkreślają, czym jest grzech. Grzesznik jest w stanie śmierci, a próbuje wyjść z tej sytuacji, wołając do Boga „wróć” (63,17). Oczekiwanie ludu ma podstawy w historii, w Bożym działaniu Boga jako Ojca wobec bezsilnego syna.

Następnie ksiądz dr hab. Mirosław S. Wróbel, prof. KUL zaprezentował przedłożenie na temat *Koncepcja grzechu i jego odpuszczenia we wspólnocie z Qumran*. Prelegent podjął trzy zagadnienia: rozumienie grzechu, konsekwencje i kary stosowane przez wspólnotę oraz sposoby odpuszczania grzechów. Idea grzechu była związana ze świadomością życia w nowym przymierzu. Przy wstępowaniu do wspólnoty należało wyznać grzechy. W sercu człowieka istnieje walka między duchem prawdy i duchem fałszu. Rozróżniano między występkami nieświadomymi i świadomymi (zamierzonymi – tak zwane „z podniesioną ręką”). Kary za grzechy wymierzała rada zrzeczenia. Jedną z sankcji było wydalenie trwające od dziesięciu dni do dwóch lat. Istniało także całkowite wykluczenie ze wspólnoty i przekleństwo. Bóg odpuszcza grzechy synom światłości. Grzech jako dokonujący się wewnątrz i na zewnątrz człowieka domaga się dwóch sposobów oczyszczenia. Obmyciem rytualnym musiała towarzyszyć właściwa postawa serca, inaczej były one nieskuteczne. Wnętrze człowieka oczyszcza Boży duch.

Sesja trzecia prowadzona była przez księdza dr. hab. Mirosława S. Wróbla. Jako pierwsza zabrała głos dr hab. Teresa Stanek (UAM, Poznań). Wykład nosił tytuł *Motyw darowania winy w Pięcioksięgu*. Najpierw prelegentka zwróciła uwagę na różnice w ujmowaniu kwestii grzechu na starożytnym Bliskim Wschodzie (na tle politeizmu i immanencji) w porównaniu z myślą biblijną. Według Biblii, grzechy nie mają wpływu na Boga, gdyż jest On transcendentny. Dlatego też pojawia się idea osobistej ludzkiej odpowiedzialności za zło. W przeciwieństwie do religii ościennych Bóg nie czyni zła, a grzech nie podlega przypadkowości ani determinizmowi. W mitach motyw destrukcji zawsze jest w niebie i jest dziełem bóstwa, w Księdze Rodzaju – na ziemi jako świadomy czyn człowieka. Nawrócenie człowieka wiąże się z nieznanym poza Izraelem rysem Boga, jakim jest miłosierdzie. Ludzkie grzechy domagają się ekspiacji, ale są takie, których nie da się naprawić i za które karą jest wygnanie z ziemi. Ta sytuacja uniemożliwia nawrócenie i jedyną możliwością jest inicjatywa Boga.

Bóg wobec grzechu człowieka w Rdz 4,1-16 to temat referatu księdza dr. Krzysztofa Napory (KUL). Głównym bohaterem opowiadania jest Kain, zatem na pierwszy plan wysuwa się dramat zbrodni i kary. Istnieją podobieństwa z Rdz 2-3 nie tylko tematyczne, lecz także strukturalne. Ważną rolę odgrywają wypowiedzi postaci, są one podstawowym nośnikiem treści. Dialog Boga z Kainem ma trzy etapy. Najpierw mowa jest o grzechu, który czyha na człowieka, ale nie jest nieunikniony. Bóg ostrzega Kaina. Dalsze słowa dotyczą przeszłości: „Cóżś uczynił?”. Za zabójstwo konieczne jest zadośćuczynienie.

Mścicielem krwi powinien być Kain, a jest on mordercą. Ziemia stała się nieczysta i sprawa, że Kain staje się tułaczem. W Rdz 4,13 Kain dochodzi do prawdy. W żydowskich komentarzach jego stwierdzenie rozumiane jest jako „moje przestępstwo jest zbyt wielkie, by mogło być przebaczone”. Reakcją Boga jest miłosierdzie wyrażone w daniu znamienia – znaku jednocześnie łaski i winy.

Dr Mykhaylyna Kľusková (KU Ružomberok, Słowacja) zaprezentowała temat *Dynamizm Bożego przebaczenia w świetle tekstu Ne 9,6-37*. Prelegentka rozpoczęła od uzasadnienia delimitacji, wskazania na kontekst, jakim jest konsolidacja wspólnoty wokół Tory oraz podania struktury perykopy. Badany fragment stanowi modlitwę pokutną, zawierającą wyznanie win i prośbę o przebaczenie, a głównymi wątkami są ziemia, przymierze i Prawo. Motyw przebaczenia pojawia się w Ne 9,17 i wyrażony został poprzez hebrajski termin *s'liħāh* (przebaczenie). Użyto go w liczbie mnogiej, co oznacza intensyfikację, czyli ogromne przebaczenie. Wyraża on sumę wszystkich pozytywnych doświadczeń Boga w historii Izraela. W Ne 9,17 pojawia się w kontekście nieposłuszeństwa narodu. Z rozwinięcia formuły i jej umiejscowienia w tekście wynika, że Bóg nie opuścił ludu wybranego pomimo buntu. Odpowiedź Boga na grzech Izraela motywowana jest miłością do ludu. Człowiek, który uznaje swą winę, może prosić o przebaczenie. Nie jest ono jednorazowym aktem, ale realizuje się w trwałej obecności Boga w Izraelu pomimo grzechu.

Czwartkowe obrady rozpoczęły się sesją specjalną, podczas której dwa wykłady zaprezentował ojciec prof. Jean-Noël Aletti SJ (Pontificio Istituto Biblico, Rzym). Pierwszy z nich nosił tytuł *The Issue of Faith in the Letters of Saint Paul. The Case of Abraham in Rom 4 and Its Importance*. Profesor na początku stwierdził, że czwarty rozdział Listu do Rzymian jest kluczowy dla zrozumienia Pawłowej koncepcji wiary i jej związku ze zbawieniem. Rozważana jest tu decydująca kwestia, czy chrześcijanin osiąga zbawienie przez Chrystusa, a żyd może uznać, że jemu do zbawienia wystarczy Prawo. Paweł potrzebuje uzasadnienia związku nieobrzezanych chrześcijan z antyczną religią, gdyż wówczas starożytnie korzenie religii były konieczne. Prawo wyraźnie nakazuje obrzezanie, dlatego Apostoł sięga do tekstu wcześniejszego niż Rdz 17, tak by ukazać Abrahama jeszcze przed obrzezaniem (Rdz 15). Następnie przy pomocy żydowskiej reguły interpretacji *gezera szawa* łączy Rdz 15,6 z Ps 31,1-2 i wyprowadza wniosek, że obrzezany grzesznik nie może polegać na obrzezaniu. W ten sposób regułą staje się Rdz 15,6, a nie Rdz 17,10-14, a dzięki temu nieobrzezany wierzący Abraham staje się modelem dla etnochrześcijan. Wiara Abrahama i pozostałych wierzących nie jest rzeczywistością zewnętrzną, lecz dotyka człowieka osobiście i zmienia jego tożsamość. Tożsamość zaś jest czymś, czego nie można zdobyć, lecz tylko przyjmując, dlatego wiara jest konieczna.

Drugie wystąpienie ojca prof. Alettiego nosiło tytuł *Non-fede e fede in Lc 1,5-25. Perché il racconto lucano comincia con la non-fede?*. Punktem wyjścia jest pytanie: dlaczego Łukasz zaczyna swą Ewangelię od narracji o niewierze Zachariasza, choć celem dzieła jest doprowadzenie do wiary. Metoda zastosowana przy badaniu tekstu to analiza narracyjna. Najpierw Łk 1,5-25 został paralelnie zestawiony z Łk 1,26-38.39-55. Narrator nawiązuje (bez cytowania) do Starego Testamentu, ukazując wzorzec żydowski nie tylko tekstu, ale także chrześcijaństwa. Związek między chrześcijaństwem a judaizmem pokazany jest także w inkluzji: w Łk 1 i 24 mowa jest o świętyni. Zachariasz odpowiada jak Abraham, powinien więc wiedzieć, że jest to możliwe, ale Gabriel ogłasza jego niewiarę. Wiara Maryi została ogłoszona przez Elżbietę. W Ewangelii Łukaszowej sytuacja jest odwrotna niż w przypadku Abrahama i Sary: pierwsze wierzą kobiety – Elżbieta i Maryja. Jednak zwątpienie Zachariasza nie przeszkadza realizacji planu zbawienia. Ważna jest też przemiana ojca Jana – jego przejście od postawy niewiary do uwielbiania Boga.

Piątej sesji symposium przewodniczył ksiądz prof. dr hab. Waldemar Rakocy (KUL). Pierwszy wykład nosił tytuł *Język tekstów Starego i Nowego Przymierza o odpuszczeniu grzechów. Co się zmieniło?* i został wygłoszony przez księdza dr. hab. Artura Malinę, prof. UŚ (Katowice). Prelegent rozpoczął od nawiązania do dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Pismo w Biblii chrześcijańskiej*, w którym mowa jest o związkach między Starym i Nowym Testamentem, jakimi są: ciągłość, brak ciągłości i postęp. Temat odpuszczenia grzechów pojawia się w dokumencie wielokrotnie, ale nie został zaklasyfikowany do żadnej z owych trzech grup ani nie został omówiony w odrębnym paragrafie. Prelegent w swoim przedłożeniu zajął się kwestią pozycji wzmianek o odpuszczeniu grzechów w głównych pismach Starego i Nowego Testamentu, różnicami w warstwie leksykalnej i gramatycznej. Analizie został poddany rzeczownik ἄφεσις (odpuszczenie) i czasownik ἀθήμι (odpuścić). W Mk 1,4 Jan dokonuje diagnozy ludzi (są grzesznikami) i zapowiada chrzest w Duchu Świętym. Paralelny tekst Łk 3,3 jeszcze wyraźniej na to wskazuje. Syn Człowieczy ma władzę odpuszczania grzechów, cała działalność Jezusa ma na celu to działanie. W Ewangelii Łukaszej odpuszczenie grzechów zapowiadane jest już w *Benedictus* (Łk 1,77). W Dziejach Apostolskich pojawia się w mowie Piotra (Dz 2,38), a u Mateusza w ważnym miejscu o wylaniu krwi (Mt 26,28). Czwarty Ewangelista nie ma terminu ἄφεσις, natomiast Jan ogłasza Jezusa jako Baranka gładzącego grzech świata. W Nowym Testamencie ἄφεσις pojawia się 17 razy w 16 wersach zawsze w znaczeniu odpuszczenia grzechów. W Starym Testamencie ἄφεσις ma także sens znany z greki pozabiblijnej (zostawić, opuścić). Czasownik ἀθήμι bywa używany w stronie biernej jako *passivum divinum*. Jednak strona bierna w Mk 2,5 jest chrystologicznym *passivum divinum*, ponieważ słowa Jezusa wskazują na takie roszczenie.

Jako drugi w tej sesji głos zabrał ksiądz dr hab. Jan Klinkowski, prof. PWT (Wrocław). Jego referat zatytułowany był *Wątki liturgiczne święta Jom Kippur w opisach ewangelicznych pasji Jezusa*. Prelegent zaczął od opowieści o zwyczajach świątecznych, w szczególności o sposobie obchodzenia Dnia Przebłagania. Wiercono, że na dziesięć dni od Rosz ha-Szana do Jom Kippur Bóg przesiada się z tronu sprawiedliwości na tron miłosierdzia oraz że w niebie znajdują się trzy księgi z imionami ludzi. W jednej z nich znajdują się usprawiedliwieni, w drugiej nieusprawiedliwieni, w trzeciej niezdecydowani. Talmud podaje listę zadań przygotowawczych dla arcykapłana. Dokładnie opisano także sam rytuał: czynności dotyczące dwóch kozłów, skrapianie krwią świątyni w celu jej oczyszczenia. Związek tej liturgii z dziełem Jezusa widoczny jest w Hbr 9,11-12, w narracji o oczyszczeniu świątyni dokonany przez Jezusa czy w wyznaniu Piotra, że Jezus jest Świętym Boga (J 6,69), a to określenie arcykapłana. Najważniejsze jest nawiązanie obecne w Ewangelii Łukasza. Po wystąpieniu w synagodze w Nazarecie Jezus ma być stracony, co jest zapowiedzią krzyża. Tu rozpoczęła się liturgia ofiary, która skończyła się złożeniem ofiary na Golgocie. Tam Iotr usłyszał, że został zapisany do księgi życia. Ponadto umierający Jezus ma szaty kapłańskie – tunikę tkaną z góry na dół.

Dr hab. Krzysztof Mielcarek, prof. KUL przewodniczył ostatniej sesji symposium. Pierwsze przedłożenie zaprezentował dr Branislav Kluska (KU Ružomberok, Słowacja). Tytuł wykładu brzmiał *Kościół kontynuatorem Chrystusowej misji odpuszczania grzechów (J 20,19-23)*. Prelegent rozpoczął od stwierdzenia, że perykopa ta ma ważne znaczenie dla tradycji katolickiej, gdyż posłużyła na Soborze Trydenckim przy określaniu nauki o sakramencie pokuty. Jest w niej pytanie o istotę posłannictwa uczniów – czy mogą oni rozstrzygać o losie wiecznym? Fragment stanowi trzecią z czterech chrystofanii, co wskazuje na to, że posłannictwo ma ścisły związek z wiarą. Dr Kluska przedstawił strukturę i egzegezę tekstu. Jezus dokonuje dwóch czynności: pokazuje (konotacja objawieniowa) ręce i bok oraz tchnie i mówi (czynność performatywna). Misja, którą Jezus przekazu-

je uczniom, stanowi przedłużenie Jego posłannictwa: jest tylko jedna misja. W czasie popaschalnym grzesznik otrzymuje odpuszczenie grzechów w Kościele. Ojciec, Jezus i uczniowie ściśle współdziałają ze sobą w tym dziele. Oprócz odpuszczenia możliwe jest zatrzymanie grzechu, czyli potwierdzenie zaistniałej sytuacji grzesznika. Przez uczniów Chrystus pełni swą rolę dawcy życia i sędziego.

Końcowy wykład na temat *Sprawiedliwość Boża w ekonomii Starego Testamentu i sprawiedliwość Boża w Jezusie. Odpuszczenie grzechów według Rz 3,21-26* wygłosił ksiądz dr Marcin Kowalski (KUL). Perykopa ta w strukturze Listu do Rzymian stanowi część drugiego *probatio*. Napotyka się w niej na dwuznaczny język i nieścisłości. Podstawowe pytania dotyczą sensu terminu $\text{i}^{\text{lasth,rion}}$ (3,25) oraz kwestii czekania sprawiedliwości Bożej (3,26). Analiza wersetów 3,25-26 wykazuje, że mają one symetryczny układ. Termin $\text{i}^{\text{lasth,rion}}$ ma dwa znaczenia. W LXX 21 na 27 wystąpień stanowi tłumaczenie hebrajskiego *kapporet*, czyli pokrywy Arki Przymierza lub może to być ofiara przebłagalna. Jezus jako $\text{i}^{\text{lasth,rion}}$ może oznaczać miejsce przebłagania, a zatem część nowej świątyni, nową przestrzeń objawienia. W przeszłości Bóg nie wymierzał kary (tłumaczenie, że „odpuszczał winy” jest błędne), ale też wina pozostawała. Nie oznacza to, że kult Starego Testamentu zupełnie nie działał, bo inaczej Paweł nie użyłby terminu kultycznego, jakim jest $\text{i}^{\text{lasth,rion}}$. Łaska była dawana jedynie w aspekcie życia doczesnego, a kara nie była całkowita. Czyn Jezusa to wyzwolenie niewolnika (3,23-24), co stanowi stworzenie nowej więzi między Bogiem a człowiekiem. Nie tylko gładzi grzech i odsuwa Boży gniew, ale wprowadza nową relację z Bogiem i przywraca utraconą chwałę.

ANNA GRYCHTOŁ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z konferencji „Zaufanie a życie publiczne”

(Kraków, 29-30 października 2013)

W dniach 29 – 30. 10. 2013 w Krakowie odbyła się VI Konferencja Naukowa z cyklu „Etyka i Życie Publiczne” zatytułowana „Zaufanie a życie publiczne”. Uroczystego otwarcia konferencji dokonał rektor UPJPII ks. prof. Władysław Zuziak, który był również pierwszym prelegentem i w swoim wystąpieniu wprowadził uczestników w antropologiczne podstawy zaufania. Ks. prof. Zuziak podkreślił dwie kwestie związane z zaufaniem: wolność i rozumność osoby ludzkiej, bez których zaufanie nie może występować. Odnosił się także do przyczyn kryzysu zaufania w życiu publicznym oraz możliwości odbudowania społecznego zaufania w kontekście nadziei chrześcijańskiej.

W pierwszej części konferencji swój referat zaprezentował również dr hab. Piotr Bartuła, który przedstawił słuchaczom referat *Aspoleczne „My”*. Autor skupił się w swoim wystąpieniu na licznych przykładach odludków i autsajderów, którym obca była idea społecznego zaufania w państwie. W tej tematyce pozostał także trzeci mówca – dr hab. Witold Nowak - który przedstawił analizę „podejrzliwości”. Prelegent zwrócił uwagę na wszechobecny w dzisiejszym świecie „język ekonomicznej wartości”, objawiający się w postaci takich sformułowań, jak: „kupuję to”, czy „inwestuję w przyjaźń”. Nieufność i podejrzliwość, chociaż pełnią swego rodzaju funkcję protekcyjną, umniejszają jednak wartość drugiej osoby. Podejrzliwość prowadzi bowiem do wniosku, że wszyscy ludzie są nieuczciwi. Zatem z punktu widzenia teologii moralnej taka postawa nie może być pochwalana.

W drugiej części konferencji prelegenci swoje wystąpienia koncentrowali wokół zagadnienia zaufania w państwie. W tej części na szczególną uwagę zasłużył referat dr Krzysztofa Przybyszewskiego *Różnica pomiędzy zaufaniem pozycyjnym a systemowym na przykładzie polityka i męża stanu*. Mówca dokonał rozróżnienia na „polityków żyjących z polityki” oraz „polityków żyjących dla polityki”, w przypadku których można używać określenia „mężowie stanu”. Podkreślił również znaczącą rolę, jaką w przypadku zaufania pozycyjnego ma interes, natomiast w przypadku zaufania systemowego wartości.

Trzecia część konferencji odbywała się w dwóch równoległych grupach tematycznych. W pierwszej z nich prelegenci koncentrowali się na zagadnieniach związanych z zaufaniem w świecie konsumpcji. Podczas dyskusji dr hab. P. Bartuła zwrócił uwagę na fakt, iż u podstaw społeczeństwa konsumpcyjnego znajduje się praca. Postawił także tezę, że konsumpcja zapobiega wojnom i cywilizuje jednostki. Z kolei dr hab. Joanna Mysona Byrska pytała o miarę konsumpcji, wyrażając to w przewrotnym pytaniu: ile dóbr mogę skonsumentować, żeby się nie zjeść?

Natomiast w drugiej sekcji przedmiotem zainteresowania było zaufanie w świecie mediów. Prelegenci w swoich wystąpieniach pytali o źródła zaufania do mediów lub ich brak.

W tej części starano się udzielić odpowiedzi na pytanie: dlaczego można ufać mediom alternatywnym? Zwrócono także uwagę na polityczne i ideologiczne zaangażowanie mediów jako źródło nieufności w stosunku do dziennikarzy. Skupiono się również na problemie wiarygodności reklamy farmaceutycznej.

Ostatnim punktem programu pierwszego dnia Konferencji była dyskusja panelowa, w której udział wzięli: dr Justyna Stecko, ks. prof. Pavol Danczak oraz prof. dr hab. Aleksander Bobko. Dyskusję poprowadził ks. prof. Zuziak, stawiając już na wstępie pytanie o poziomy, na których funkcjonuje zaufanie. Reasumując, można uznać, iż wyróżniamy takie poziomy zaufania jak: poziom ogólnoludzki, polityczny, ekonomiczny, poziom świata konsumpcji i poziom świata mediów. Próbowano również wspólnie ustalić definicję zaufania.

W dyskusji pojawiły się także głosy, iż zaufanie we współczesnym świecie jest rugowane przez różnego rodzaju procedury, monitoring i kontrole. Zwrócono też uwagę na fakt, że w zaufaniu potrzebny jest wymiar pozaludzki, ponieważ ostatecznym źródłem zaufania jest Bóg. Odwoływano się także do kryzysu zaufania, który mimo negatywnego wymiaru, posiada jednak ten walor, że zmusza nas do myślenia o zaufaniu. Pojawił się również głos, iż o kryzysie zaufania świadczą tworzone w ostatnich czasach w różnych kontekstach kodeksy.

W odniesieniu do zaufania w świecie polityki podniesiono wiele ważnych kwestii. Dr hab. Byrska zwróciła uwagę zebranych na fakt, iż „nie głosujemy na tych polityków, którym ufamy, ale przeciwko tym, którym nie ufamy”. Odniesiono się także do problemu komercjalizacji polityki oraz postrzegania polityka jako specyficznego produktu. W tym kontekście poruszono także problem „polityzacji” mediów oraz zaufania do dziennikarzy. Dyskusja zakończyła się stwierdzeniem, że skrajna nieufność jest nieracjonalna i przynosi szkodę osobie ludzkiej.

Program drugiego dnia Konferencji rozpoczął się wystąpieniem dr Justyny Stecko, która zwróciła uwagę na fakt, iż na braku zaufania najbardziej zarabiają prawnicy. Prelegentka podkreśliła także różnicę między naiwnością a zaufaniem, która jej zdaniem opiera się na racjonalności zaufania. Zaufanie w XXI wieku objawia się zdaniem mówczyni w postaci funkcjonowania kart kredytowych czy przelewów internetowych.

Niejaką odpowiedzią na ostatnią tezę dr Stecko było wystąpienie ks. prof. Michała Drożdża, który zwrócił uwagę na osobowy wymiar zaufania. W stosunku zaś do rzeczy można mówić raczej o ich poprawnym funkcjonowaniu. Prelegent zdefiniował zaufanie jako „osobowy dar, którego nie można wymagać”. Zaufanie to stanowi równocześnie skutek i warunek komunikowania się osób. Autor starał się też odpowiedzieć na pytanie: jaki jest stosunek zaufania do etyki i moralności? Jego zdaniem do istoty etosu należy wzajemne zaufanie.

Kolejne części Konferencji odbywały się w dwóch równoległych sekcjach. Obie sekcje obradowały jednak wokół kwestii związanych z zaufaniem w społeczeństwie. Bardzo interesującą perspektywę zaufania przedstawił w swoim wystąpieniu dr Mateusz Hohol, który przybliżył zebrany perspektywę ewolucyjną. Podkreślał on rolę, jaką w procesie budowania zaufania wykazuje oksytocyna. Podał też przykład zwiększonego zaufania u osób, u których zastosowano ten hormon.

Istotną kwestię zaufania w relacji pacjent – personel medyczny rozważano podczas jednej z sesji. Bardzo ciekawe wyniki badań przedstawiła dr Barbara Koc – Kozłowiec. Jej badania prowadzone były w jednym z lubelskich zakładów opiekuńczo – leczniczych i dotyczyły komunikacji pomiędzy personelem medycznym a pacjentami. Okazało się, iż sposób komunikacji personelu z pacjentem istotnie wpływa na zdolność i chęć pacjentów do współpracy.

Podczas tej sesji swój referat zaprezentował także dr Marek Olejniczak, który odniósł się do czynników podważających zaufanie pacjentów do lekarzy. Wśród tych czynników mówca wymienił m.in.: postępującą dehumanizację, podważanie w środowisku lekarskim zaufania do swoich kolegów, zatracenie holistycznego spojrzenia na człowieka, komercjalizację i korupcję w ochronie zdrowia. W zakończeniu swojego przedłożenia autor stwierdził, iż „pacjent chcąc uzyskać pomoc musi ufać, iż personel medyczny godny jest jego zaufania”.

Pozostałe wystąpienia drugiego dnia Konferencji cechowała zróżnicowana tematyka. Poruszono m.in. jeszcze takie problemy jak: zaufanie w kontekście współczesnych zagrożeń ekologicznych, zaufanie w środowisku więźniów, zaufanie w rodzinie, czy w szkole. Niewątpliwie organizatorom tej Konferencji należą się duże podziękowania, ponieważ umożliwili oni naukowcom z wielu różnych ośrodków, reprezentującym wiele dziedzin nauki wspólnie zastanowić się nad kwestią zaufania w życiu publicznym, bez którego niemożliwe jest funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie.